

الْحَمْدُ لِلَّهِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا. وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْ لَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ. وَمَا تَوْفِيقِي وَلَا اِعْتَصَامِي إِلَّا بِاللَّهِ. عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَلَا نَظِيرَ لَهُ وَلَا مِثَالَ لَهُ. الَّذِي لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْهِ. كَمَا أَتَنَّى عَلَى نَفْسِهِ. غَزَّ جَارُهُ وَجَلَّ ثَنَائُهُ وَلَا يُهْزَمُ جُنْدُهُ وَلَا يُخْلَفُ وَغَدُهُ وَلَا إِلَهَ غَيْرُهُ. وَنَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. السَّابِقُ إِلَى الْأَنَامِ نُورُهُ. وَرَحْمَةُ لِلْعَالَمِينَ طُهْرُهُ. صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَوْلَادِهِ وَأَزْوَاجِهِ وَأَصْحَابِهِ وَاتَّبَاعِهِ وَأَحْفَادِهِ أَجْمَعِينَ. أَمَّا بَعْدُ فَيَا عِبَادَ اللَّهِ؛ اِتَّقُوا اللَّهَ تَعَالَى وَأَطِيعُوهُ. إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ. فَقَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ الْكَرِيمِ. اَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ: (إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا)

All praise belongs to Allah SWT who knows what is hidden and even what is more deeply hidden. The relationship between a believer and Allah is built on **taqwa**, or being mindful of Allah. Taqwa does not only mean staying away from certain sins. It means trying to live our whole life by obeying Allah's commands and avoiding what He has forbidden. Good character, good manners, and self-control help a person grow in taqwa. Faith is also more than simply believing something in the heart. It includes our beliefs, our words, our actions, and our character. One of the most important parts of good character is **haya**, which means modesty, a sense of shame before wrongdoing, and respect for what is right. The Prophet ﷺ said: «أَوْ بِضْعٍ وَسِتُّونَ-»: «الإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ-» «شُعْبَةٌ، فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ» “Faith has more than sixty or seventy branches. The highest of them is saying, ‘There is no god but Allah,’ the lowest is removing something harmful from the road, and haya is a branch of faith.” This teaches us that haya is closely connected to a person's iman.

Haya is an inner quality that encourages a person to do what is good, pure, and honorable, and keeps them away from what is sinful, shameful, or harmful. It is not simply being shy in front of other people. A believer with true haya remembers that Allah sees them, knows what they do, and even knows what is hidden in their heart. Because of this, haya helps a person obey Allah, be thankful for His blessings, respect other people, protect their privacy, and avoid hurting or embarrassing others. The Prophet ﷺ once saw a man criticizing his brother for being too modest and said, «دَعُهُ فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ», “Leave him, because haya is part of faith.” He also said, «الْحَيَاءُ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ», “Haya brings nothing but good.” This does not mean that a Muslim should be too shy to speak the truth, ask questions, or do what is right. True haya is not weakness. It is a strong inner feeling that stops a person from doing wrong and encourages them to choose what is good.

There are two important ideas that help haya grow in the heart. The first is **muraqabah**, which means remembering that Allah is always watching us. Allah says, (أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى), “Does he not know that Allah sees?” (Al-‘Alaq 96:14), and (إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا), “Surely Allah is always watching over you.” (An-Nisa 4:1). When a person remembers this, they try to behave correctly even when no one else is around. The Prophet ﷺ said, «اللَّهُ أَحَقُّ أَنْ يُسْتَحْيَا مِنْهُ مِنَ النَّاسِ», “Allah has more right that we should feel haya before Him than people do.” This shows that true haya does not depend on whether other people can see us. **The second idea** is realizing that our worship can never fully match all the blessings Allah has given us. No matter how much we pray, worship, or do good deeds, we still understand that Allah deserves even more gratitude and obedience. This awareness creates humility, respect, and a deeper sense of haya in the heart.

Haya is like a **barrier between a person and sin**. When the heart is spiritually alive, haya helps a person resist bad desires, harmful choices, and shameful behavior. Haya can be a natural part of someone's personality, but it can also be learned and strengthened. A person can train themselves to avoid bad habits, practice good manners, protect their dignity, and remember Allah more often. Over time, these good choices

can become part of their character. The Prophet ﷺ gave a serious warning when he said, « إِذَا لَمْ تَسْتَحْ فَاصْنَعْ مَا »، «شِبْتٌ»، “If you have no haya, then do whatever you wish.” This does not mean that a person is allowed to do anything they want. It means that when haya disappears, one of the strongest barriers against sin also disappears. A person may then begin to see bad behavior as normal. For this reason, haya is much more than simple shyness or good manners. It is an important part of faith that protects our character, keeps our hearts spiritually alive, reminds us that Allah is always with us, and helps us live with dignity, responsibility, and good morals.

Muhterem Müslümanlar!

Hamd, yüce ve en yüce olan, gizliyi ve gizlinin de ötesini bilen Allah’a mahsustur. İnsanın Allah ile kurduğu ilişkinin temelinde takvâ bulunur. Takvâ, yalnızca belirli günahlardan kaçınmak değil, Allah’ın emirlerine itaat etmek ve yasaklarından sakınmak suretiyle hayatın bütününe ilâhî ölçüye göre şekillendirmektir. Bu sebeple takvâ dinin dayanağı ve bütün kulların üzerine düşen temel bir sorumluluktur. Kulun Rabbine olan sevgisinin samimiyeti ve imanının sahilhliğı de emir ve yasaklar karşısındaki tavrında ortaya çıkar. Güzel huylar, yüksek ahlâk ve nefsin faziletleri insanı takvâyâ taşıyan başlıca vasıtalarlardır. İman bu bakımdan yalnızca kalpte bulunan soyut bir tasdik değildir; inançların, sözlerin, amellerin ve ahlâkî özelliklerin oluşturduğu geniş bir bütündür. Bu unsurları kendisinde bir araya getiren insan imanını ve takvâsını kemale yaklaştırır; bunlarda meydana gelen her eksiklik ise aynı ölçüde iman hayatına da yansır. **İmanın şubeleri arasında en üstün ahlâkî meziyetlerden biri hayâdır.** Hayâ, bütün semavî öğretilerde değer verilen, peygamberlerin ahlâkında görülen köklü bir fazilettir. Resûlullah ﷺ bu gerçeğı, « أَوْ بَضْعٌ -وَسَبْعُونَ- «الإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ- شُعْبَةٌ، فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ » “İman yetmiş küsur —yahut altmış küsur— şubedir. Bunların en üstünü ‘Lâ ilâhe illallah’ sözüdür; en aşağısı yoldan eziyet veren bir şeyi kaldırmaktır. Hayâ da imandan bir şubedir.” hadisiyle ifade etmiştir. **Böylece hayâ, insanın imanı ile doğrudan bağlantılı bir iç ahlâk olarak ortaya çıkmaktadır.**

Hayâ, insanın nefsinde yerleşen ve onu kendisini temizleyen, yücelten ve güzelleştiren davranışlara yönelten; buna karşılık kişiliğini kirleten, küçülten ve çirkinleştiren fiillerden uzaklaştıran **ahlâkî bir güçtür.** Bu sebeple hayâ, yalnızca insanların karşısında utanmak veya mahcup olmak değildir. **Müminin ruhuna yerleştiğinde onu Rabbinin haklarını yerine getirmeye, Allah’ın emrine riayet etmeye, nimetlerine şükretmeye ve isyandan sakınmaya sevk eder.** Hayâ sahibi insan, kendisini gören, gizlisini bilen, kalbinin en saklı hâllerinden haberdar olan bir Rabbin huzurunda yaşadığını bilir. Böyle bir hayâ insanın sadece dinini değil, mürüvvetini, vakarını ve insanî şahsiyetini de korur. Kur’ân, insanın iyi ile kötüyü ayırt edebilecek bir fitratla yaratıldığını anlatır. **Bu nedenle hayânın özünde insan fitratına yerleştirilmiş bir ahlâkî duyarlılık vardır.** Bu duyarlılık ancak günahların kalbi köreltmesi, basiretin kapanması ve insanın fitrî ölçülerinin bozulmasıyla zayıflar. Müminin hayâsı özellikle Allah’ın hoşnut olmayacağı bir davranışla karşı karşıya kaldığında kendisini gösterir ve onu gûnahtan geri çeker. İnsanlardan duyulan hayâ da kişinin açıkça çirkin davranışlarda bulunmasını, başkalarının mahremiyetine göz dikmesini, toplumun meşru ölçülerini hiçe saymasını, yakınlarının ve kardeşlerinin haklarını ihmal etmesini engeller. **Böylece Allah’a karşı kulluk bilinci ile insanlara karşı mürüvvet birleşir ve insanın şahsiyeti tamamlanır.** Hayâsını bütünüyle kaybeden kişi dış görünüş itibarıyla insan kalmaya devam etse de onu insan yapan ahlâkî derinliğin önemli bir kısmını kaybetmiş olur.

Gerçek mümin, Allah'ın büyüklüğünü, isim ve sıfatlarındaki kemali ve fiillerindeki azameti tanıdıkça Rabbinden hayâ eder. Allah'ın kendisine ihsan ettiği nimetleri Allah'a isyanda kullanmaktan utanır; kendi küçüklüğünü ve acziyetini Yaratıcısının kibriyâsı karşısında fark ettikçe bu hayâ daha da derinleşir. Şerefli bir nefse sahip olan insan aynı zamanda kendi nefsinden de hayâ eder; kendisini bayağılığa razı etmeyi, eksik ve düşük davranışlara teslim etmeyi, şahsiyetini kirletmeyi kendisine yakıştırmaz. Resûlullah ﷺ bir kişinin kardeşini fazla hayâlî olduğu için azarladığını görünce, «دَعُهُ فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ» “Onu bırak; çünkü hayâ imandandır.” buyurmuştur. Başka rivayetlerde ise «الْحَيَاءُ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ» “Hayâ ancak hayır getirir.” ve «الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ» “Hayânın bütünü hayırdır.” ifadeleri yer alır. Buradaki hayâ, insanı hakkı söylemekten veya üzerine düşen görevi yapmaktan alıkoyan **çekingenlik değildir**; tam tersine kişiyi kötülükten uzaklaştıran ve iyilikte sabit tutan **imanî bir duyarlılıktır**.

Hayânın kalpte gelişmesini sağlayan iki temel mânevî şuur vardır. Bunların ilki **murakabedir**; yani insanın Allah'ın kendisini her an gördüğünü ve gözetlediğini bilmesi. Kur'ân'ın «أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى» “Allah'ın gördüğünü bilmiyor mu?” (el-Alak, 96/14) ve «إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْنَكُمْ رَقِيبًا» “Şüphesiz Allah sizin üzerinizde daima gözetleyicidir.” (en-Nisâ, 4/1) ayetleri bu şuurunu canlı tutar. Kul bu hakikati her sözünün ve davranışının önünde hazır tuttuğunda Rabbinden hayâ eder, Allah'a yaklaştıran şeyleri yapmaya ve O'nun gazabını doğuracak işlerden uzak durmaya çalışır. İkinci şuur ise kişinin kendi **kulluğundaki eksikliği fark etmesidir**. İnsan ne kadar ibadet ederse etsin, Allah'ın nimetlerinin büyüklüğünü ve Rabbinin azametini düşündüğünde yaptığı kulluğun yeterli olmadığını görür. Bu idrak kulun kalbinde hem heybet hem de sürekli bir hayâ meydana getirir.

Hayâ, Allah'ın ve kulların hakları söz konusu olduğunda insanı harekete geçiren, nefsin zararlı arzuları karşısında ise onu geri tutan içsel bir muhafız gibidir. Bir hak yerine getirilmesi gerektiğinde hayâ kişiyi sorumluluğunu yerine getirmeye sevk eder; insanı helâk edebilecek bir şehvet veya günah fırsatı ortaya çıktığında ise onunla günah arasına girer. Hayâ bazen insanın yaratılışına yerleştirilmiş doğal bir huy olabilir ve bu büyük bir ilâhî nimettir; ancak hayâ yalnızca doğuştan gelen bir özellik değildir. İnsan nefsini terbiye ederek, kendisini güzel ahlâka alıştırarak ve çirkin davranışlardan sürekli uzak tutarak zamanla hayâyı kazanabilir.

Hayâ ruhta kökleştiğinde bedenın korunması ve mahremiyet anlayışı da bundan etkilenir. İnsan yalnız insanların yanında değil, yalnızken dahi Allah'ın huzurunda olduğunu bilir. Muâviye b. Hayde'nin rivayetinde Resûlullah ﷺ, kimsenin bulunmadığı durumda nasıl davranılması gerektiği sorulduğunda «اللَّهُ أَحَقُّ أَنْ يُسْتَحْيَا مِنْهُ» “Kendisinden hayâ edilmeye Allah, insanlardan daha lâyıktır.” demiştir. **Böylece imanî hayânın özünün sosyal baskı değil, Allah'ın sürekli huzurunda bulunma bilinci olduğu ortaya çıkar**. İnsanların olmadığı yerde sınırların ortadan kalkması gerçek hayânın henüz kökleşmediğini gösterir; hakiki hayâ, Allah'ın nazarını insan bakışından önce hesaba katmaktır.

Hayâ, kul ile günah arasında duran bir perde gibidir; bu perdenin incilmesi veya ortadan kalkması ise kalbin mânevî hayatının zayıflamasının göstergesidir. Hayânın “hayat” ile aynı kökten geldiğine dikkat edilince, diri bir kalbin sahibinde hayâ meydana getirdiğini ve bu hayânın insanı kalbi bozacak çirkinliklerden koruduğunu anlarız. **Kalp diri oldukça kötülüğe karşı iç direnç güçlüdür**; kalbin hayatı söndükçe çirkin olan şeyler de insana daha sıradan görünmeye başlar.

Bu yüzden hayânın kaybolması büyük bir ahlâkî tehlikedir. Resûlullah ﷺ önceki peygamberlerden insanlara ulaşan kadim hikmetlerden birini «إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ الْأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحْ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ» “İnsanların önceki peygamberlerin sözlerinden ulaştığı öğütlerden biri şudur: Utanmıyorsan dilediğini yap.”

hadisiyle ifade etmiştir. Buradaki söz bir izin değil, **hayâ ortadan kalktığında insanı kötülükten alıkoyan en kuvvetli iç engellerden birinin de ortadan kalkacağına** dair ciddi bir uyarıdır. Hayâsını kaybeden insan çirkinliklere yaklaşır, pervasızlaşır, töhmet ve şüphe doğuran yerlere girer, nefsinin arzularının peşinden gittikçe kendi vakarını ve haysiyetini zedeler. Hayâ ise hem erkeğin hem kadının şahsiyetini koruyan bir ziynettir; insan Allah'ın hakkını hayâ ile gözetir, dinini bununla korur, insanların meşru haklarına riayet ederek mürüvvetini muhafaza eder.

Böylece hayâ, yalnızca toplumsal bir görgü veya mahcubiyet duygusu değil; imanla beslenen, Allah'ın murakabesini canlı tutan, kulun eksikliğini fark ettiren, onu hakları yerine getirmeye sevk eden, günah ve şehvet karşısında koruyan, vakarını ve mürüvvetini muhafaza eden ve insanı Allah'ın huzurunda yaşamaya alıştıran kapsamlı bir iman ahlâkı olarak ortaya çıkmaktadır.

أَلَا إِنَّ أَحْسَنَ الْكَلَامِ وَ أَبْلَغَ النَّظَامِ. كَلَامُ اللَّهِ الْمَلِكِ الْعَزِيزِ الْعَلَامِ. كَمَا قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فِي الْكَلَامِ. وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ. وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ. أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ...
أَحْمَدُ لِلَّهِ. أَلْحَمْدُ لِلَّهِ. أَلْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدَ الْكَامِلِينَ كَمَا أَمَرَ. نَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ نَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ النَّبِيُّ الْمُعْتَبَرُ. تَعْظِيمًا
لِنَبِيِّهِ وَ تَكْرِيمًا لِفَخَامَةِ شَأْنِ شَرَفِ صَفِيهِهِ. فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ قَائِلٍ مُخْبِرًا وَ آمِرًا: {إِنَّ اللَّهَ وَ مَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ}. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا
عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِيمًا}. لَبَّيْكَ ... اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى ...